

Araştırma Makalesi / Research Article

Irak'ta Türkmen Okullarında Okutulan Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Yazılı Metinler ve Bu Metinlerdeki Görsellerin Uyumu

*The Written Texts in Turkish Textbooks Taught in Turkmen Schools in Iraq and the Harmony of the Visuals in These Texts*İbrahim Doğukan DEMİREL ¹ & İhsan KALENDEROĞLU ²

Geliş tarihi/Received date: 22.01.2022

Kabul tarihi/Accepted date: 19.07.2022

Öz

Bu çalışmada, Irak'ta ortaöğretim birinci kademede okutulmak üzere hazırlanan Türkçe 1., 2. ve 3. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki on adet metin ve bu metinlerin görselleriyle uyumu incelenmiştir. İncelenen kitaplarda Türkçe Ders Kitabı 1'in 2019 yılında yayımlanmış 5. baskısı, Türkçe Ders Kitabı 2'nin 2019'da çıkan 2'nci baskısı ve 2019'da yayımlanan Türkçe Ders Kitabı 3'ün yine ikinci baskısı incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup veriler ise doküman analiz yöntemiyle toplanmıştır. Ayrıca veriler nitel içerik analizine tâbi tutularak inceleme yöntemi ile çözümlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkçe eğitimi, Irak'ta Türkçe eğitimi, ders kitapları, metin ve görseller

Abstract

In this study, ten texts in the Turkish language textbooks, which were prepared to be taught in the first level of secondary education in Iraq in the 1st, 2nd and 3rd classes, and their compatibility with the visuals of these texts, were examined. In the books examined, the 5th edition of Turkish Textbook 1 published in 2019, the 2nd edition of Turkish Textbook 2 published in 2019, and the 2nd edition of Turkish Textbook 3 published in 2019, were analyzed. Qualitative research method was used in the study and data was collected by document analysis method. In addition, the data were analyzed according to qualitative content analysis.

Keywords: Turkish education, Turkish education in Iraq, textbooks, text and visuals

1. GİRİŞ

Türkmen sözcüğü ile ilgili çeşitli rivayetler söz konusudur. Bu sözcüğün ilk defa Kaşgarlı Mahmut'un Divanı Lügati't Türk isimli eserinde kullanıldığı bilinmektedir. Bu eserde Türkmen sözcüğünün, ilk olarak Türk'ü ifade etmek için kullanıldığı vurgulanmaktadır. Kaşgarlı Mahmut ve El-Biruni'nin göçebeliği bırakıp yerleşik hayata geçen Oğuzlara Karluk, Tarımla uğraşan Halaçlara da Türkmen adını verdiğini biliyoruz (Togan, 1946, s.187). Mervezi, Orta Asya'dan göç edip ve Türkmen adıyla bilinen bu Oğuz kabilelerinin bir kısmının şehirlerde ve bir kısmının da kırsal alanda yaşadığını ifade etmektedir. Ayrıca konar-göçer olarak hayatlarını idame ettirenlerin de Maverünnehir ve Harezmi bölgelerine yakın yerlerde yaşadıklarını eklemiştir. Fakat sonraki zamanlarda Müslüman olan Oğuzlara Türkmen denildiğini ifade etmiştir. İslamiyet'i kabul edip Müslüman ülkelere yayılan Türkmenler pek çok beylik ve devlet kurmuşlardır (Turan, 1965, s. 7). Anadolu'nun ele geçirilmesiyle birlikte

¹ Sorumlu Yazar/Corresponding Author, Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Öğretmenliği Programı Doktora Öğrencisi, e-posta: dogukan.ibrahim.87@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-2928-7514>

² Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, e-posta: kihsan@gazi.edu.tr <https://orcid.org/0000-0003-2441-5932>

Türkmenler; Türkiye, İran, Azerbaycan, Irak ve Suriye gibi bölgelere dağılmışlardır. Türkmenler Irak'a üç aşamada yerleşmiştir. Bu aşamalardan birincisi 674 yılında Halife Muaviye döneminde olmuştur. Muaviye, Ubeydullah bin Ziyad'ı yirmi bin kişilik orduya komutan tayin ederek, Orta Asya'nın fethini gerçekleştirmek için görevlendirir. Ziyad, Buhara'da Türk ordusunun büyük kuvvetiyle karşılaşır. Bu sırada Türk ordusunun başında Kabac Hatun bulunmaktadır. Ubeydullah, sonunda pes ederek Kabac Hatun ile barış yapmak zorunda kalır. Sulhun ardından Ubeydullah geldiği yere geri döner. Fakat ok atmakta pek becerikli olan 2000 Türk'ü yanında götürerek Basra'ya yerleştirir. Emevilerin Basra'ya yerleştirdikleri Türklerden asi Arapları bastırmak hususunda yararlandıkları görülmektedir. Abbasilerin de selefleri Emeviler gibi Türk savaşçılardan yararlandıkları görülmektedir. Abbasiler döneminde de Horasan Valisi Abdullah bin Tahir'in, dönemin halifesinin isteği üzerine Türkistan'ın muhtelif yerlerinden, düzenli olarak iki bin kadar Türk savaşçısını Bağdat'a gönderdiği bilinmektedir. Ayrıca 8. Yüzyılın ilk yarısında Horasan'a vali olan Fazıl bin Yahya el-Bermeki'de selefleri gibi Bağdat'a asker gönderdiğini tarih kitapları yazmaktadır. Öyle ki tarihçiler döneminde, 20.000 Türk'ü Irak'a gönderdiğini ifade etmektedirler (Saatçi, 1996, s. 39-40).

Bu arada Halife Kaim Bi-Emrillah'ın Büveyhoğullarının Bağdat'taki nüfuzunu kırmak için Tuğrul Beyi Bağdat'a davet eder. Tuğrul Bey'in gelişinden önce Büveyhilerin tehlikesinden kurtulmak için halife Bağdat'a hutbenin Sultan Tuğrul adına okutulmasını emreder. Bunun üzerine halife 1055 yılında dünya işlerinden elini ayağını çektiğini sadece dini işlerle uğraşacağını bildirmesi üzerine sultan, büyük bir merasimle Bağdat'a girer. Bu sırada sultan haşiyesi haricinde binlerce Türkmen'i beraberinde Bağdat'a götürür. Böylece Türkmenlerin Irak'a yerleşmeleri hususundaki ikinci dalga Selçukiler Dönemi'nde gerçekleşir. Türkmenler bu tarihten itibaren Bağdat olmak üzere ülkenin kuzey topraklarını kendilerine vatan edinmişlerdir (Hürmüzlü, 2006 s. 40).

Türkmenlerin son kez kalabalık grupları hâlinde Irak'a yerleşmeleri Kanuni Sultan Süleyman döneminde olur. Sultan Süleyman Bağdat'ı 1535'te Safevilerden aldığı kalabalık bir Türkmen grubunu Irak'a yerleştirir. Bağdat, 1623 yılında ise tekrar Safevilerin eline geçer. Fakat 1639 yılında IV. Sultan Murad Irak'a yaptığı sefer ile Bağdat'ı tekrar Safevilerin elinden alır. El-hasaniye göre "Sultan Murad kalabalık bir Türkmen topluluğuyla Bağdat'a gelmiştir. Sultan bu Türkmenleri fetih sonrasında kuzeybatıda Telafer'den, güneydoğuda bulunan Mendeli'ye kadar uzanan bir hat üzerinde posta ve haberleşme yolunu korumak için yerleştirdiğini" ifade etmiştir (El-Hasani, 1956). Böylece Türkmenlerin Irak'a yerleşmeleri evvela Emeviler ve Abbasilerle başlayıp sonra Selçuklular ile devam ederek, Osmanlılar döneminde de son bulmuştur.

Irak Eğitim Sistemine göre 0-4 yaşını dolduran her çocuk, ihtiyari olarak iki yıllık bir anaokulu eğitimine devam edebilmektedir. Burada anaokulu eğitimi çocukları bir manada ilköğretim kademesine hazırlamak üzere kurulmuştur. Buradaki öğretim; genel olarak giyim-kuşam, disiplin, oturma-kalkma ve konuşma adabı öğretmek ile münhasırdır. Anaokulu eğitiminden ücretsiz olarak tüm vatandaşlar yararlanabilmektedirler. İki yıllık anaokulu eğitiminden sonra zorunlu ilköğretim kademesi başlamaktadır. İlköğretim kademesinin ardından zorunlu olmayan ortaöğretim aşamasına geçilmektedir. Ortaöğretim aşamasının ilk üç yılı ortaokul, son üç yılı ise liseyi kapsamaktadır. Ortaokul merhalesinin son yılında yapılacak olan merkezî sınavdan (bakalorya) başarılı olan öğrenciler lise kademesine geçmektedirler. Lise merhalesinin son sınıfında ise merkezî sınav olan Bakalorya'dan başarılı olmak şartıyla, alınan puana göre öğrenciler üniversitedeki bölümlerine yerleşerek eğitimlerine başlayabilmektedirler. Ayrıca liseler fen ve sosyal bilimler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ortaokul son sınıfta alınan puanlar öğrencinin hangi lise türünde daha başarılı olacağını belirlemek ile beraber devlet

tercihi yine de öğrenciye bırakmaktadır. Irak'ta temel eğitim süresi dokuz yıldır. Dokuz yılın ilk altı yılını ilköğretim, üç yılını ise ortaöğretimin ortaokul aşaması oluşturmaktadır. Bakanlığa bağlı okul, kolej ve enstitüler ücretsiz eğitim hizmeti vermektedir. Bununla birlikte bakanlık uygun gördüğü takdirde, görme ve işitme engelliler için ayrı okullar açma yetkisine sahiptir. Ayrıca bakanlık, üstün zekâlı öğrencilere de farklı sınıflar açarak, onları himayesi altına almaktadır. Irak'ta eğitim, anaokulundan başlayıp üniversite kademesinin son aşamasına kadar tüm merhaleler ücretsizdir. Öğrenim süresi boyunca öğrencinin ihtiyaç duyduğu araçlar (kitap ve kırtasiye) bakanlık tarafından temin edilmektedir (Irak Eğitim Bakanlığı, 2020)³.

Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'ın kuzeyinde yer alan Erbil, Süleymaniye ve Duhok şehirleri Birleşmiş Milletlerin Güvenlik Konseyi kararıyla güvenli bölge olarak ilan edilmiştir. Zikredilen bölgenin içerisinde en çok Türkmen nüfusu Erbil ve Kifri'dedir. Bu nedenle bu bölgelerde halkın talebi üzerine Türkçe eğitimine geçilmiştir. Ancak gerekli resmî izinlerin alınması 1993 yılında tamamlanmıştır. Ardından Türkmenlere Türkiye Türkçesiyle öğretim yapabilecekleri 8 okul tahsis edilmiştir. 2003 yılındaki veriler Irak'ın kuzeyinde toplam 13 okulda Türkiye Türkçesiyle öğretimin yapıldığını bizlere göstermektedir. Saddam Hüseyin'in kontrolü altındaki bölgelerde ise Türkiye Türkçesiyle öğretimin yapılması yasaklanmıştır (Anwar, 2012 s. 22-26).

İlk etapta Erbil ve Kifri'de açılan Türkmen okulları zaman içerisinde bölgenin diğer yerlerine de yayılmıştır. Türkiye Türkçesiyle öğretimin yapıldığı bu okullar; (5) anaokulu, (12) ilkokulu (5) ortaöğretim okulu olmak üzere toplamda (22) okuldan oluşmuştur. Hâlihazırda Erbil'de İnci İlköğretim Okulu, Barış ilköğretim okulu, Türkmeneli İlköğretim Okulu, Selçuk İlköğretim Okulu, Doğu İlköğretim Okulu, Akkoyun İlköğretim Okulu, Karakoyun İlköğretim okulu, Fuzuli İlköğretim okulu, Yunus Peygamber ilköğretim okulu, Sultan Muzaffer ilköğretim okulu olmak üzere on adet ilköğretim okulu bulunmaktadır. 2003 öncesi döneme göre Erbil'deki ilköğretim okullarında ciddi bir artış söz konusudur. İlköğretim okulları kızlı-erkekli iken, ortaöğretim aşamasında kız ve erkek öğrenciler için ayrı okullar tahsis edilmiştir. Daha evvel ortaöğretim aşamasının ilk üç yılı orta, son üç yılı ise liseden oluştuğunu belirtmiştik. Bu bağlamda Erbil'de kızlar için Atabek ortaokulu, erkeler için ise Oğuzhan ortaokulu bulunmaktadır. Ayrıca Garibi (Kızlar için) ve İmâdüddin Zengî (Erkekler için) adında iki lise bulunmaktadır. Bunlara ek olarak 0-4 (Türkmen çocukları) yaşını dolduran her çocuğun ücretsiz olarak eğitim görebileceği İpek adında bir anaokulu bulunmaktadır. Tüm bu okullarda görev yapan öğretmen sayısı (301) dir. Bunlardan 31 tanesi sözleşmeli olarak görev yapmaktalar ve maaşları Türkmenli Kültür Merkezi tarafından karşılanmaktadır (Selim, 2020).

20 Mart 2003 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde koalisyon güçleri Irak'a operasyon başlatmıştır. ABD Ordusu Komutanı General Tommy Franks "Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu" koduyla bunu duyurmuştur. Kısa bir süre sonra Irak, koalisyon güçleri tarafından tamamıyla işgal edilmiştir. Despot Baas rejiminden kurtulan Irak halkı, tek adam rejimi yerine parlamenter sisteme geçmiştir. Bu dönemde siyasette olduğu gibi, hak ve özgürlükler bakımından da Baas rejimine nispeten daha özgür bir ortam oluşmuştur. Fakat orduyu ve bürokrasiyi yeniden şekillendiren ABD'nin bu hamlesinden sonra bir süreliğine ülkede otorite boşluğu olmuştur. Oluşan bu uygun zeminde Kerkük'e yerleşen Irak Türkmen Cephesi (ITC), onlarca okulu Türkmenleştirmiştir. Ardından Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki okullar, Türkmen eğitimcilerinin girişimiyle Türkmenlere tahsis edilmiştir. İşgal kuvvetleri tarafında kota sistemi kapsamında Kerkük İl Eğitim Müdürlüğü'nün Türkmenlere verilmesi, Kerkük'te Türkçe bilenlerin bulunması ve bunlar tarafından Türkçe kurslarının açılması, Türkmen okullarının sayısının artmasına vesile olmuştur. İşgal kuvvetleri; 24.09.2003 tarihinde kitap, kırtasiye, öğretmen, okulların tespit edilmesi ve halkın talebini de göz önünde

³ <https://ar.irakipedia.org/wiki/304/> (04.12.2021).

bulundurulması kaydıyla Türkçe, Kürtçe ve Süryanice dilleriyle öğretimin yapılabileceği konusunu kabul etmiştir. Akabinde Kerkük İl Meclisi tarafından; iki Arap, iki Türkmen, iki Kürt ve iki Süryani olmak üzere eğitim meclisine seçilmiştir. Bu meclis, il eğitim müdürü atanana kadar Kerkük'teki eğitim işlerinden sorumlu olmuştur. İlaveten, 2003-2004 eğitim-öğretim yılında Kerkük Valisi bir kararla, şehirde yaşayan Tüm etnik grupların kendi ana diliyle eğitim alabileceklerini beyan etmiştir (Verdi, 2019).

Kerkük'te Türkmen eğitimi başladığında, Bağdat'ta henüz eğitim bakanlığı kurulmamıştı. 2004 yılının ortasında, geçici hükümetin ilk eğitim bakanı Alâeddin El-ilvan olmuştur. Türkmen Eğitim Komisyonu söz konusu bakanla görüşerek, Türkmençe eğitiminin resmî olarak bakanlık tarafından tanınmasını, okulların giderlerinin ve Türkmençe kitapların basımının bakanlığın üstlenmesi konusunda bakandan talepte bulunmuşlardır. Türkmenlerin bu talebini bakan, 05.05.2004 tarihinde Kerkük'teki her etnik gruba, bir müdürlük ve Kerkük ili eğitim müdürlüğünün de açılması yönündeki (8823) sayılı idari genelgeyle onaylanmıştır. Bunun üzerine Halil İmam Verdi Kerkük İl Eğitim Müdürlüğü'nde, ilk Türkmençe eğitim bölümü müdürü olmuştur. Daha sonra Bakanlar Kurulu (1368) sayılı ve 18.09.2004 tarihli yazısıyla, etnik gruplara yönelik eğitimin başlaması kararını pekiştirmiştir (Verdi, 2019).

İşgal kuvvetlerinin ve Kerkük Valisi'nin onayıyla başlayan Türkmen eğitimi, başlangıçta ilköğretim kademesi için (90) adet okul tespit edildiye de işgal kuvvetleri siyasî dengeyi göz önünde bulundurarak, Türkmenlere (46) okul tahsis etmiştir. Elimizdeki kaynaklar 2003-2004 eğitim-öğretim yılında ilköğretim kademesinde (9.680) öğrencinin olduğunu bizlere göstermektedir. Bu arada (26) ortaokul ve lisede aynı eğitim-öğretim yılında (9638) öğrenci olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan (6) adet anaokulunda ise (560) Türkmen öğrenci mevcuttu. 2003-2004 eğitim-öğretim yılında Kerkük'te toplamda (78) Esas okul bulunmaktaydı. Ayrıca Arapça olan söz konusu okulların ismi, Türkçe ile değiştirilmiştir (Kasapoğlu, 2008, s. 3-5-6). 2009-2010 eğitim ve öğretim yılı itibariyle de ülkenin genelinde (429) okulda Türkçeyle eğitim yapıldığı tespit edilmiştir. Bu okullarda okuyan toplam öğrenci sayısı da (123021) dir. Söz konusu okullarda görev yapan öğretmen sayısı da (1346) olarak ifade edilmiştir (Ziyai, 2010).

Irak'ta kuzeyden başlayıp orta kısma kadar olan bölgede, Türkmenlerin uzun bir hat üzerinde yaşadığını ifade etmiştik. Ana dilleri Türkçe olan bu halkın Türkçe ile öğrenim gördüklerini vurgulamıştık. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülebilmesi için hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin ihtiyaç duyabileceği en önemli materyal ders kitaplarıdır. Bu açıdan bakıldığında ders kitaplarının binlerce yıldır eğitim ve öğretimin vazgeçilmez araçlarından biri olduğu ifade edilmektedir. Ders kitaplarının, temel kaynak ve taşınabilir olması hem öğretmen hem de öğrenci için çok önemlidir. Bu sebeple ders kitapları eğitim-öğretim etkinliklerinin tamamlayıcı unsurları arasında sayılmaktadır. Bu yüzden ders kitabı "Bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ile ölçme-değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı bir öğretim materyali olarak tanımlanmaktadır" (Demirel, Kıroğlu 2005; Ercantürk, s. 430).

Aynı zamanda ders kitapları diğer materyallere göre daha kolay temini ve ucuza mal edilmesi bakımından ekonomiktir. Ayrıca her öğrencinin konuları algılama hızının farklı olduğu bilinmelidir. Bu yüzden ders kitabı, her öğrencinin kendi hızına göre çalışabilmesini sağladığından öğrenmeyi bireyselleştirmektedir. Öte yandan ders kitabının öğrenmeyi yapıllaştırdığı da bilinmektedir. Buna göre ders kitaplarında (genelden özele, basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta) birbirini izleyen belli bir düzen söz konusu olduğundan, öğretim de belli bir mantık sırasına göre yapılmaktadır. Ayrıca kitaplarda yer alan alıştırma ve uygulamalar öğrencilerin konuları daha iyi kavramasını sağlamaktadır. Kitaplar başka araçlarla kullanılabileceği gibi görsel-işitsel araçlarla birlikte de kullanılabilir.

Özellikle son zamanlarda birçok kitap ile birlikte öğretimi destekleyen materyallerin satışa sunulması bu tür kullanımı yaygınlaştırmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yöntemiyle oluşturulmuştur. Bu bölümde, çalışmanın modeline, örnekleme ve verileriyle ilgili bilgiler yer alacaktır.

2.1. Araştırma Modeli

Çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, “Geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan hadise, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlamaya çalışır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme ve etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey zaten vardır ve oradadır. Önemli olan onu uygun bir biçimde gözleyip belirleyebilmektir” (Karasar, 2014, s. 77). Buna göre Irak’ta Türkmen okullarında okutulan Türkçe ders kitaplarında yer alan yazılı metinler ve bu metinlerdeki görsellerin uyumunu ortaya koyabilmek adına, ortaöğretim birinci kademe için hazırlanan 1, 2 ve 3. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarından on adet metin seçilmiş ve incelenmiştir.

2.2. Evren/çalışma Alanı

Çalışmada, Türkmen Eğitim Müdürlüğü tarafından önerilen ve Irak Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda okutulmak üzere kabul edilen, 2019 yılındaki baskıları esas alan 1. 2. ve 3. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinler ve bu metinlerde yer alan görseller incelenmiştir. Söz konusu kitapta incelenen metinler sadece okuma metinleridir. Buna göre çalışma evrenini 1. Sınıf Türkçe ders kitabından 5, 2. Sınıf Türkçe ders kitabından 3 ve 3. Sınıf Türkçe ders kitabından iki adet olmak üzere toplam 10 tane metin oluşturmaktadır. Çalışma evreni içerisine alınan metinler rastgele seçilmiştir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Çalışma sırasında veriler doküman analizi (belgeleri tarama) yoluyla toplanmıştır. “Bu yöntem var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamayı, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içerir”. Ayrıca yöntem belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma yapma, not alma ve en sonunda değerlendirme yapma işlemlerini de kapsamaktadır. İlave olarak burada belgesel taramanın içerik çözümlenmesi türünden de yararlanılmıştır (Karasar, 2014, s.183-184).

2.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmadan elde edilen veriler nitel içerik analizine tâbi tutularak inceleme yöntemi ile çözümlenmiştir. Böylelikle örneklem için seçilen yazılı metinlerin içinde yer alan görseller incelenmiş, yazılı metinler ile metinlerin görselleri arasındaki uyum ortaya çıkarılmıştır.

2.5. Etik Kurul Onayı

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. “Irak’ta Türkmen Okullarında Okutulan Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Yazılı Metinler ve Bu Metinlerdeki Görsellerin Uyumu” başlıklı çalışmada kamuya açık bir kaynak olan Irak’ta Türkmen okullarında okutulan Türkçe ders kitapları taranarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla açık erişim verilerinden yararlanıldığı ve doküman analizi tekniği kullanıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

3. BULGU VE YORUMLAR

Bu başlık altında Irak'ta Türkmen Okulları'nda okutulan 1, 2, ve 3. sınıf Türkçe ders kitaplarından seçilen yazılı metniler ile bu metinlerde yer alan görseller incelenmiştir. Kitapta yer alan yazılı metinler ile bu metinler için seçilen görseller arasındaki uyum metinlerin yer aldığı sınıf düzeylerine göre sunulmuştur.

3.1. Birinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarından Elde Edilen Bulgu ve Yorumlar

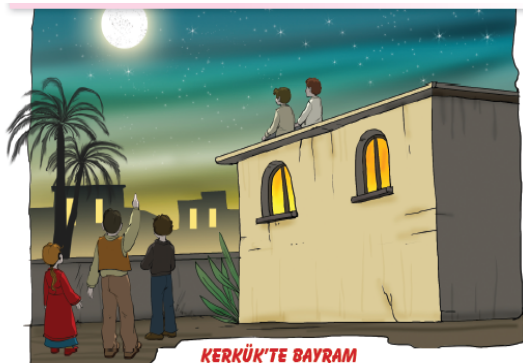
Burada söz konusu kitaptan 5 yazılı metin ve bu metinlerde yer alan görseller incelenmiştir. Birinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndan yer alan "Gökbörü Okulu, Kerkük Seni Yazdım, Kerkük'te Bayram, Çocukluk ve Yazısız Mektup" adlı metne yönelik şunlar söylenebilir:

Fotoğraf 1: Türkçe Ders Kitabı 1, s. 10

Fotoğraf 2: Türkçe Ders Kitabı 1, s. 26.

Fotoğraf 3: Türkçe Ders Kitabı 1, s. 60.

Fotoğraf 4: Türkçe Ders Kitabı 1, s. 17.

Genel olarak, Irak'ta Türkçe öğrenen ortaöğretim birinci kademenin ilk aşamasındaki çocuklar 12-13 yaş grubundadırlar. Bu aşamaya uygun olarak hazırlanan ve Türkçe ders kitabı 1'de yer

alan “Hiroşimalar Olmasın, Gökbörü Okulu, İşitmek ve Dinlemek, Çocukluk, Memleket Sevgisi, Dostluk, Dinî Bayram, Kitap Sevgisi, Mektuplaşmak, Türkü” gibi genel ve evrensel konulara yer verildiği görülmüştür. Kitapta yer alan konular günceldir. Ancak “Gökbörü Okulu, Kerkük Seni Yazdım, Kerkük’te Bayram” gibi metinlerde görsel metin uyumu söz konusu değildir. Çünkü görseldeki çocukların kıyafetleri Irak’ta Türkmen çocuklarının gündelik olarak giydikleri kıyafetlere benzememektedir. Ayrıca görsellerde kullanılan okul binası, cadde ve sokaklar Kerkük veya Türkmen halkının yaşadığı bölgeleri yansıtmamaktadır. Dolayısıyla metin-görsel tutarsızlığı söz konusudur. Ayrıca Cahit Sıktı Tarancı’nın “Çocukluk” adlı metni ortaöğretim 1. sınıf Türkmen çocuğunun seviyesinde midir? Bunlara ek olarak, “Yazısız Mektup” adlı metnin kahramanı hoca kıyafetindeki bir adam olarak seçilmiştir. Ancak bu adama biçilen rol kurnazlık rolüdür. Ortaöğretim birinci sınıf düzeyindeki bir çocuğun bilinçaltına hoca profilindeki kurnaz bir adam figürünü yerleştirmek uygun değildir. Öte yandan günümüzde Türkmen okullarında üniforma uygulaması olmamasına rağmen görsellerdeki çocuklar üniformalı olarak resmedilmiştir.

Fotoğraf 5: Türkçe Ders Kitabı 1, s. 83.

Fotoğraf 6: Türkçe Ders Kitabı 1, s. 84.

3.2. İkinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarından Elde Edilen Bulgu ve Yorumlar

İkinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndan 3 yazılı metin ve bu metinlerde yer alan görseller incelenmiştir. İkinci Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Kızılderili, En Mükemmel Hayat, Engelli Yaşam ve Engelli Yaşamak” adlı metne yönelik şunlar söylenebilir:

Irak'ta Türkçe öğrenen ortaöğretim birinci kademenin ikinci sınıf düzeyindeki çocuklar 13-14 yaş grubunu kapsamaktadır. Türkçe ders kitabı 2'deki konular arasında “Mektuplaşma, Hoyrat, Şiir, Süslenmek, Okumanın Önemi, Efsaneler, Hayatın Mükemmeliyetçiliği, Bayrak Sevgisi, Alışkanlıklar, Vuslatın önemi, Dil ve İnsan” konuları bulunmaktadır. Kitapta yer alan konular günceldir. Günümüzde artık popülaritesini kaybetse de iletişim aracı olan mektup türüne de yer verildiği görülmüştür. Bu yüzden metin-görsel uyumundan bahsetmek söz konusu olamaz. Örneğin, önceden herhangi bir ön bilgi verilmeden ve açıklama yapılmadan kitapta bir “Kızılderili” görseline yer verilerek, öğrencilerden resmin yorumlanması istenmiştir.

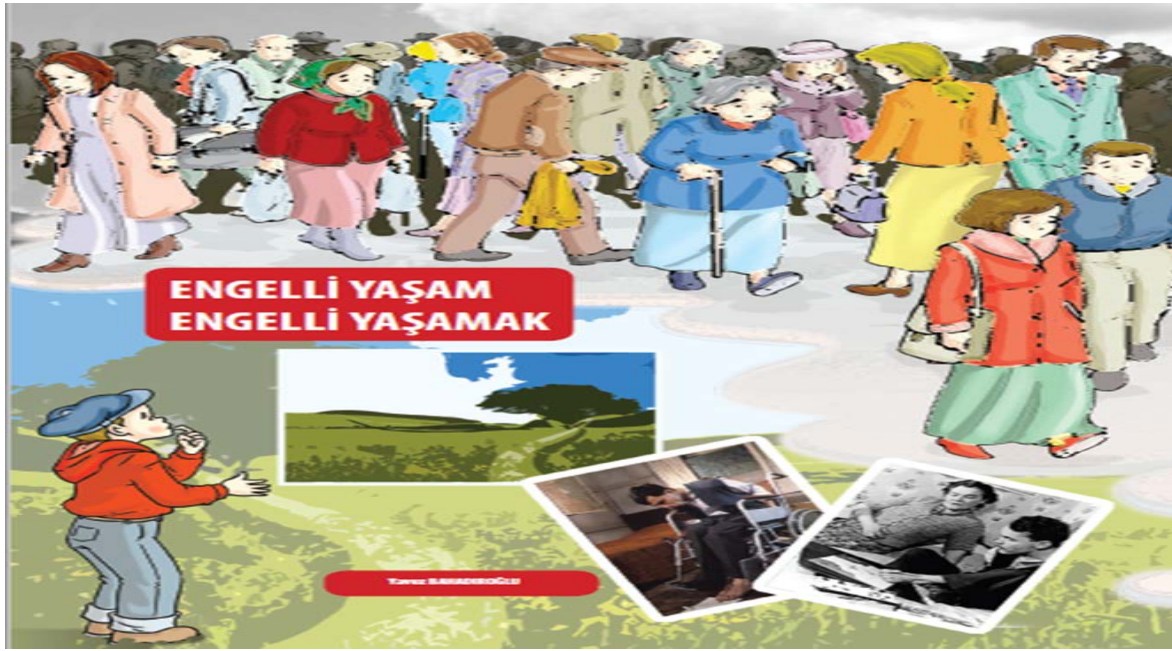
Fotoğraf 7: Türkçe Ders Kitabı 2, s. 66.

Ayrıca “En Mkemmek Hayat” adlı metinde, adından da anlaşılacağı üzere insanın mkemmek bir hayata, yorulmadan ve üşenmeden çalışarak kavuşabileceği işlenmiştir. Ancak metin için traktör süren, çiftçilik yapan kişilerin görseli seçilmiştir. Bu durum öğrencilerin okulu bırakıp çiftçiliğe yönelmesini teşvik edebilir. Bunların yerine; bir doktorun, bir avukatın yahut bir öğretmenin görselini koymak daha faydalı olacaktır.

Fotoğraf 8: Türkçe Ders Kitabı 2, s. 70.

Ek olarak kitapta “müphem, malumat ve mükâfat” gibi kullanılmayan ya da güncelliğini yitirmiş sözcükler kullanılmıştır. Bu tür sözcüklerin yükseköğretimdeki öğrencilere yönelik hazırlanan ders kitaplarında kullanılması, uygun görülebilir. Fakat 13-14 yaşındaki çocukların bu tür ifadeleri anlaması ve algılaması konusunda problemler meydana gelecektir. Bu bakımdan yukarıda tırnak içinde yer alan kelimeler yerine günlük hayatta kullanımı sık olan kelimelere yer verilebilirdi. İlâveten öğrencinin anlamakta zorlandığı soyut kelimelere ve cümlelere yer verildiği görülmüştür. Ayrıca günümüz insanın teknolojik alanda kaydettiği gelişmeleri göz önünde bulundurduğumuzda kitapta, siyah-beyaz görsellere yer verilmesi de başka bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Tüm bunların yanında metne konu edilen görsellerin bölge halkının kılık-kıyafetini yansıtmadığı da görülmektedir. Ayrıca “korkan çocuk ve engellilerin” olduğu olumsuz ifade ve görüntülere de kitapta yer verildiği görülmüştür.

Fotoğraf 9: Türkçe Ders Kitabı 2, s. 153.

3.3. Üçüncü Sınıf Türkçe Ders Kitaplarından Elde Edilen Bulgu ve Yorumlar

Üçüncü Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda bulunan 2 yazılı metin ve bu metinlerde yer alan görseller incelenmiştir. Üçüncü Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Eskici ve Hanekin İlçesi'nde Bir Gezinti” adlı metne yönelik şunlar söylenebilir:

Türkçe Ders Kitabı 3, ortaöğretim birinci kademenin son merhalesi için hazırlanmıştır. Bu merhaledeki öğrenciler 14-15 yaş grubundadır. Kitapta “Sevgi, Komşuluk İlişkileri, Misafirlik, Âdet ve Gelenekler, Kitap Sevgisi, Anadil Sevgisi, Ahlak Kuralları, Doğal Yaşam, Teknolojik Aletlerinin Kullanımı, E-posta Gönderimi” gibi konular işlenmiştir. Ayrıca burada Türk kültüründe önemli bir yeri olan kilimin de önemine değinilmiştir. Bu kitapta da metin-görsel uyumundan bahsetmek mümkün değildir. “Eskici” adlı metinde pek çok yer adı ve kavram geçmesine rağmen, metnin bir adet görsel ile desteklenmesi eksiklik olarak görülmüştür. Ayrıca internet, cep telefonu, televizyon gibi güncel iletişim araçlarına kitapta yer verilmesi de olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir.

Halasının yanındaki kadınlar da sarıldılar, öptüler, söylediler, güldüler. Bir sürü çocuk da gelmişti. Entarilerinin üstüne hırka yerine elbise ceket giymiş, saçları perçemli, başları takkeli çocuklar...

Hasan durgun, tıkanıklı. Susuyor, susuyordu.

Oyle haftalarca sustu.

Anlamaya başladığı Arapçayı, küçücük kafasında beliren bir inatla konuşmayarak sustu. Daha büyük bir tehlikeden korkarak deniz altında nefes almamaya çalışan bir adam gibi tıkanıklığını duyuyordu, yine susuyordu.

Hep sustu.

Şimdi onun da kuşaklı entarisi, ceketi, takkesi, kırmızı merkupları vardı. Saçlarının ortası el ayası kadar sıfır makine ile kesilmiş, alınına perçemler uzatılmıştı. Deri gibi sert, yayvan tandır ekmeğine alışmıştı. Yer sofrasında bunu hem katık, hem çatal yerine dürümlenerek kullanmayı beceriyordu.

Fotoğraf 10: Türkçe Ders Kitabı 3, s. 93. Eskiçi

S. 93'te yer alan "Eskiçi" adlı metnin kahramanı Hasan adında yetim bir çocuk olarak seçilmiştir. Metinde vapur ve deniz görsellerine yer verildiğinden, öğrencilere bu iki kavramın öğretilmeye çalışıldığı düşünülmektedir. Fakat hikâye İstanbul Marmara Denizi'nde başlayıp Filistin'de son bulmaktadır. Bu durum, eğitimin yakından uzağa ilkesiyle çelişmektedir. Zira Marmara Deniz'i yerine çocukların içinde buldukları coğrafyanın herhangi bir nehrinden, denizinden örnek vererek bir kurmaca metin yazılabilir. Bu noktada öğrenciler aynı zamanda kendi coğrafyalarını ve ülkelerindeki deniz ve nehirleri bilirlerdi. Tüm bunlardan hareketle her üç kitabın da belirli bir program gözetilmeden, Irak'ta yaşayan Türkmen öğrencilerin öğrenme düzeylerine göre yazılmadığı gözlemlenmiş; aksine Türkiye'de yaşayan çocuklara daha uygun olduğu görülmüştür.

"Hanekin İlçesi'nde Bir Gezinti" adlı metinde ise yer altı kaynakları bakımından Kerkük'ten sonra en zengin petrol, fosfat ve kibrit yatağına sahip bir yerden bahsedildiği görülmektedir. Hanekin doğal madenlerin yanı sıra tarıma elverişli bir bölge olduğundan, burada buğday, arpa, pamuk gibi tahılların yanında portakal, mandalina, üzüm, limon gibi meyvelerin ve onlarca hurma çeşidinin burada yetiştirildiği bilinmektedir. Ayrıca ilçede Seyit Abdullah, Kadiriye ve Kesnezani Tekkesi gibi çeşitli ekollere ait dinî yerler de bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Paşa Köprü, Alemdar, İmam Abbas, Hıdırzında ve Baba Mahmut mezarlıkları da yer almaktadır. Öte yandan 1860 yılında İranlı zengin bir kadın hac ibadetini yerine getirmek için Mekke'ye gitmek üzere Hanekin'e gelir. Fakat ilçede bulunan azgın Nihavent Nehri'ni geçmek zorundadır. Bu

yüzden kendi cebinden 70 metre uzunluğunda ve on gözden oluşan bir taş köprü yaptırır. Bu köprü günümüze kadar hâlen ayaktaadır.

Fotoğraf 11: Türkçe Ders Kitabı 3, s. 238. Hanekin İlçesi'nde Bir Gezinti.

Bu yüzden hem doğal kaynaklar hem de kültürel miras açısından böylesine öneme sahip bir yerin kitaba konu edilmesi son derece önemlidir. Bu bakımdan azami derecede metnin görsellerle desteklenmesi gerekiyordu. Ancak metinde petrol rafinerisi dışında herhangi bir görsele yer verilmediğı görülmüştür. Oysa zengin bir görselle hedef kitleyi, buldukları yerden ilçeye gezintiye götürülebilirdi.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada toplam 10 adet metin incelenmiştir. Tetkik edilen her 10 metin için seçilen görsellerin uyumlu olup olmadığına bakıldığında 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndan seçilen beş metin ve bu metinlerde yer alan görsellerin, yazılı metin ile birebir uyumlu olmadığı, seçilen fotoğrafların gerçeğı yansıtmada problemler içerdiği, gerçek ile kurgu dengesinin tam olarak ayarlanmadığı tespit edilmiştir. Metinler için seçilen görseller genellikle, metinde zikredilen şahıs yahut varlıkları betimleyici fotoğraflardır. Bu fotoğraflar metinleri süslemekten öteye gitmemekte tema veya konunun daha iyi anlaşılması gibi bir amaca hizmet etmemektedir. Özellikle Türkçe Ders Kitabı 2 ve 3 için seçilen metinlerin uzun oluşu ve bu metinlerde öğrenciler için yeni olan pek çok terim, kavram, dinî ve kültürel miras nitelikli isimlerin geçmesine rağmen, metinler için seçilen tek bir görselin kifayetsiz olduğu görülmektedir. Oysaki görsellerin öğrencilere yeni düşünceler ve hayal dünyaları sunabileceğı, bunların öğrencileri metne çekebileceğı ve öğrencilerin metni anlamasına yardımcı olabileceğı düşünüldüğünde kişi ve varlıkları tanımlayan fotoğraflar yerine daha nitelikli görsellere yer verilmesi gerektiğı anlaşılacaktır. Nitekim Millî Eğitim Bakanlığı 2006 tarihli 1-5 Türkçe Öğretim Programında metinlerde bulunması gereken nitelikler başlığı altında, yazılı metinler *“Türkçenin güzellik ve inceliklerini yansıtmalı ve edebî değer taşımalıdır. Metinlerde bilimsel hata ve bilimselliğe aykırı ifadeler bulunmamalıdır. Metinler Türkçenin anlatım zenginliklerini ve güzelliklerini yansıtmalıdır. Metinlerde yer alan ifadeler anlatım, yazım ve noktalama*

yönünden *Türkçenin kurallarına uygun olmalı, olmayanlar düzeltilmelidir. Yabancı dillerden alınmış ve dilimize yerleşmiş kelimelerin yerine varsa Türkçesi kullanılmalıdır*⁴ ifadesine yer vermiştir. Bu bakımdan hazırlanan kitapların Millî Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği hedefler ile örtüşmediği görülmüştür.

Ayrıca kitapta “müphem, malumat ve mükâfat” gibi kullanılmayan ya da güncelliğini yitirmiş sözcükler kullanılmıştır. Bu tür sözcüklerin yükseköğretimdeki öğrencilere yönelik hazırlanan ders kitaplarında kullanılması, uygundur. Fakat 13-14 yaşındaki Irak Türkmen'i çocukların bu tür ifadeleri anlaması ve algılaması zordur. Bu bakımdan yukarıda tırnak içinde yer alan kelimeler yerine günlük hayatta sıkça kullanılan kelimelere yer verilebilirdi. Tüm bunların yanında öğrencilerin anlamakta zorlandığı soyut kelimelere ve cümlelere de yer verildiği görülmüştür. Ayrıca metin için seçilen görsellerin bölge halkının kılık-kıyafetini yansıtmadığı da gözlemlenmiştir. Diğer taraftan korkan çocuk ve engellilerin resmedilerek metne konu edilmesi olumsuz ve uygun olmayan görüntü olarak değerlendirilmiştir.

Bundan sonra kaleme alınacak eserlerde, okullarda giyilmek üzere Irak Eğitim Bakanlığı'nın belirlemiş olduğu (geri-beyaz veya siyah-mavi) kıyafetlerin resmedilmesi daha uygun olacaktır. Metinler için konu edilecek görsel ve kavramların yakın çevreden seçilmesi daha uygun görülmektedir. Örneğin “Eskici” adlı metin için Marmara Deniz'i yerine Irak'ın Anbar Kenti'nde bulunan El-Habbaniye Gölü seçilerek metne konu edilebilirdi. Aynı zamanda ilki Irak'ın güneyinden, ikincisi ise kuzeyinden geçen Fırat ve Dicle nehirleri üzerinden bir metin kurgulanabilirdi. Ayrıca hem doğal kaynaklar hem de kültürel miras bakımından önemli görülen yerler, zengin görsellerle desteklenebilirdi. Bunun dışında kurnazlık ve hile gibi kavramların zekâ ile bağdaştırılarak metinlerde işlenmemesi gerekirdi. Bunun yerine değerler eğitimi bakımından sevgi, sorumluluk, saygı, hoşgörü, duyarlılık, özgüven, empati, adil olma, temizlik, doğruluk, dürüstlük, bağımsız ve özgür düşünebilme, yardımlaşma, dayanışma, vatanseverlik, iyilik yapmak, çalışkan ve paylaşımcı olmak gibi konular işlenebilirdi. Tüm bunlar hesaba katıldığında her üç kitabın da belirli bir program gözetilmeden, Irak'ta yaşayan Türkmen öğrencilerin öğrenme düzeylerine göre yazılmadığını; aksine Türkiye'de yaşayan çocuklara daha uygun olduğu görülmüştür. Sonuç olarak incelenen metinlerin gerek şekil gerekse muhteva bakımından, öğrencilerde okuma isteği ve alışkanlığı kazanmasına yeterli derecede katkı sağlayacak düzeyde olmadığı söylenebilir.

Etik Beyanı: Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanmasında, verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Ayrıca çalışmada kamuya açık bir kaynak olan Irak'ta Türkmen okullarında okutulan Türkçe ders kitapları taranarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla açık erişim verilerinden yararlanıldığı ve *doküman analizi* tekniği kullanıldığı için etil kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Anwar, İ. (2012). Irak'ta Türkçe Eğitiminin Dünü ve Bugünü, *Kardaşlık Dergisi*, 14 (53), 22-26.
- Balcı, T. ve Bostanoğlu, A. (2015). *5. Sınıf Türkçe ders kitabı ana metinlerinin incelenmesi*. <http://turkcederskitabi.blogspot.com/2015/10/> adresinden 21.01.2022 tarihinde erişilmiştir.

⁴ <http://turkcederskitabi.blogspot.com/2015/10/> 21.01.2022 tarihinde erişilmiştir.

- Demirel, İ. D. (Mülakat yapan) & Selim, D. (Mülakat yapılan) (2020). Erbil’de Türkçe Öğretimi [Mülakat transkripsiyonu] (3), 15.
- Demirel, İ. D. (Mülakat yapan) & Verdi, H. İ. (Mülakat yapılan) (2019). Irak’ta Türkmen Eğitimi [Mülakat transkripsiyonu] (3), 22.
- Demirel, İ. D. (Mülakat yapan) & Ziyai, M. (Mülakat yapılan) (2022). Kerkük’te Türkçe Öğretimi [Mülakat transkripsiyonu] (2), 10.
- El-Hasani, A. (1956). *El-Irak Kadimen ve Hadisen*. Lübnan: Darül Hikme Matbaası.
- Ercantürk, O. K. (2015). Türkçe Ders Kitaplarındaki Yazılı Metinler ile Metin Görsellerinin Uyumu, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(3), 427-454.
- Gülbahar, B. (2019). *Türkçe Ders Kitabı -3*. Kerkük: Fuzuli Basım ve Yayın.
- Hürmüzlü, E. (2006). *Irak’ta Türkmen Gerçeği*. İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Irak Eğitim Bakanlığı (2021). <https://ar.irakipedia.org/wiki/304/> adresinden 04.12.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi (26. Baskı)*. Ankara: Nobel Akademik
- Küçükkoğlu, B. Z. (2010). *Türkçe Ders Kitabı -1*. Kerkük: Fuzuli Basım ve Yayın.
- Saatçi, S. (1996). *Tarihi Gelişim İçinde Irak’ta Türk Varlığı*. İstanbul: Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı.
- Saatçi, S. (2007). *Tarihten günümüze Irak Türkmenleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Togan, Z.V. (1946). *Umumi Türk tarihine giriş, cilt -1*. İstanbul: Akgün Matbaası.
- Toktaş, H.A. (2010). *Türkçe Ders Kitabı -2*. Kerkük: Fuzuli Basım ve Yayın.
- Turan, O. (1965). *Selçuklular tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*. Ankara: Türk Kültürü Araştırmalar Enstitüsü Yayınları.